

Jarri zaio izena, izanari

Izena duenak izana duelako

Elgoibarko Izarrak eta Udaleko Euskara Sailak elkarlanean antolatutako *Izanaren Izena* hitzaldi zikloa amaituta, paperotara ekarri ditugu hitzaldietan landutako gaiak. Denetan ere, herritarrek gustura jardun dute entzule lanetan, eta izena izan da aurtengo hitzaldi-zikloaren bizkarrezurra, Elgoibarko euskararekin batera.

Elgoibarko toponimia eta toki-izenak izan zituzten hizpide, Amaia Pinachok, Nerea Alabak eta Mikel Gorrotxategik.

Jesus Mari Makazagaren txanda izan zen hurrengo. Elgoibarko ahozko euskararen inguruan argitaratutako bere lana aurkeztu zuen Makazagak herritarren aurrean eta berea izan zen Kultur Etxera jende gehien eraman zuen hitzaldia.

Bukatzeko, Mikel Gorrotxategiren *Amaia debekatuta zaude!* saioak eman zion amaiera hitzaldi zikloari, euskal izen-abizenen historia berreskuratuz.

Elgoibarko toponimiari begira

Elgoibartarron izana ikusteko 2.200 izen

Udalak sortutako Gotzon Garate bekak eman zion hasiera Elgoibarko Toponimia biltzeko lanari. Leku-izenak bildu, sailkatu, kokatu eta finkatzea zen lan horren helburua, eta hamalu hilabeteko epea jarri zuten horretarako. Bi proposamen jaso zituen Udalak, eta epaimahaiak Nerea Alaba eta Amaia Pinacho arrasatearren proposamena aukeratu zuen. Toponimia lana etengabea eta amaiezina den arren, momentuz behintzat toponimo biltze eta arautze lanari amaiera eman dio Udalak.

Elgoibarko bi mila toponimotik gora jaso, bildu eta arautu dituzte Amaia Pinachok eta Nerea Alabak, Mondragon Unibertsitateko irakasleek, Udalak emandako Gotzon Garate bekari esker. Bi bekadunek uneoro izan dute Euskaltzaindiaren laguntza, eta bereziki, Mikel Gorrotxategi Onomastika Batzordeko idazkaria izan dute bidelagun.

Lau izan dira, bereziki, lan honen helburu nagusiak: Elgoibarko toponimia aztertzea eta biltzea; leku-izenak gordeztea eta galdutakoak berreskuratzea; toki-izenak arautzea; eta toponimia gizarteratzea. Hasiera batean, idatzizko dokumentuak aztertu zituzten bekadunek, eta Elgoibarko Udal artxiboan ez ezik, Eibar, Soraluze edota Oñatiko artxiboetan ere jardun zuten lanean.

Idatzizko informazioa datu basean bildu ostean, ahozko informazioa biltze-

ari ekin zioten, idatziz jasotako leku-izenak bizirik zeuden ala ez jakiteko, eta bide batez, non zeuden jakiteko. Kaleko eta baserrietako bizilagunekin egin zituzten elkarrizketak, eta behin eta berriz nabarmendu dute Nereak eta Amaiak, herritar horien laguntzarik gabe ezinezkoa izango zela lan hori burutzea.

Eta toponimia lana sekula amaitzen

ez bada ere, Elgoibarko mapa toponimikoa osatuta geratu da. Udaleko Euskara Sailak abendurako kaleratuko ditu toponimia mapak eta esku-orriak.

16-18 hilabeteko lana izan da hori guztia egitea, eta bekadunek esandakoaren arabera, lan zaila eta neketsua izan da, baina gustura agertu dira lortutako emaitzarekin.

BERRIKI ARAUTUTAKO KALE IZENAK

Lan honen helburua, euskal leku izenak euskal grafiaz modu egoki eta zuzenean idaztea denez, Euskaltzaindiak proposamena egin dio Elgoibarko Udalari. Dagoeneko, behin behineko onarpena eman dio Udalak lanari eta herritarrek azaroaren 17ra arte, ekarpenak egiteko aukera dute.

Aitzbizkar kalea - Aizpizkar kalea
Apraiz kalea - Apatriz kalea
Ermuaran bide - Ermuaranbide kalea
Erretxindi kalea - Erretsundi kalea
Foruen Plaza - Kalegoen plaza
Parrokia atzeko parkea - Bolatokiko parkea
Gabriel Krutzelaegi - Gabriel Kurutzelaegi
Goiko Errotako zubia - Goikoerrotako zubia
Ibai-tarte kalea - Ibaítarte kalea
Iñiguez Karkizano kalea - Iñiguez Karkizao kalea
Juan Muguerza kalea - Juan Mugertza kalea

Leku Eder parkea - Lekueder parkea
Morkaiko kalea - Morkaiku kalea
Nafarroa Plaza - Kalebarren plaza
Pedro Muguruza etorbidea - Pedro Mugurutza etorbidea
San Juan Plaza - San Joan Plaza
Txankakuako zubia - Txankakoako zubia
Upaiz zaharra kalea - Uparitzaga kalea
Urasandi kalea - Urazandi kalea
Urasandi parkea - Urazandi parkea
Xixilion kalea - Zizilion

Elgoibarko ahozko euskara

Jesus Mari Makazaga

Elgoibarko ahozko euskeriaren inguruan argitaratutako liburua aurkeztu zaban Jesus Mari Makazagak herritarren aurrian, hitzaldi zikluaren baitan, zegokixon hitzaldixan. Horrenbeste orrittan bildutako lana ordu-bete inguruko hitzaldira ekartzia zaila izan arren, gustora eta adi eduki zittuan bera entzutera juandakuak. Elgoibarko berbetia euki dau BARREnek ere, Jesus Marirekin, berriketa-gai.

"Euskeria aisialdirako erakargarria egittia falta jaku"

Makia bat edadeturi entzun diogun esaldixa da: "Guk ez. Hárek, Tolosaldeko hárek egitten debe ondo euskeraz". Badakitt ez zaudela ados horrekin.

Ez, ez. Horixe ez naguala; ezta gitxiagorik ere. Egixa da badaguala hamen inguruan, Eibarren-eta, erderakadetara jotzeko tradizio bat, joera bat, eta hori kritikatu izan digue, baiña hitzaldixan ere aittatu naban moduan, azaleko kontuak dira hórrek. Berba batzuk gorabehera, sintaxia da benetan hizkuntziaren muiña. Eta alde horretatik, nik jasotako euskeria ez da zikiña; esaten zaben-eta, Tolosaldekua garbixagua zanan kontua ere. Euskera edarra, zihatza, aberatsa, poetikua, barregarria... momentuan hiztunak bihar dabana emango diona da nik jaso dotena.

"Bentanatik beittuta kaballua ikusi dot" esan neikizu, orduan?

Ba bueno, nik neuk hamengo euskeriaren ezaugarri bezela hartzen dot hori. Beste gauza bat da, hizkuntzia ondo ezagutzen ez dabanen akatsa; adibidez, berba bat burura etorri ez eta erderara jotzen dabanen kasua. Orkatillia edo eskuturra esan biharian tobillua edo muñekia esatia ez dot ondo ikusten, baiña tradizio bat dauken berbak badauke lekua gurian.

Eta hori bera idatziko banau?

Kasu horretan, aldatu egingo litzake. Erregistraren arabera erabaki biharko litzake kasu horretan, zer egin. Erregistro zaindu samarra erabili nahi badozu, biharbada ez; baiña Elgoibarko eran eman nahi badozu testu bat, zergaittik ez?

Gure zaharrak euren euskeria ez zala esaten zaben arren, dabakigu bazala; eta on eta dotore askua, gaiñera. Orain, baliabidiak sobran daukaguz, gaztiak jakin badakixe euskeraz, lehengo aldi askok, baiña erabilleria ez da mailla berian ixo. Zergaittik ez?

Galdera konplikatu da hori. Jakingo bagendu, ez giñake horrela egongo. Baiña egixa da, adibidez, eta liburuan ere esaten dot hori, gure zaharren euskeria askoz ere zorrotzagua zala. Eta jolaserako eta aisialdirako-eta, aukera gehixago zukela euren euskeriarekin. Eta hori oso inportantia da kaleko erabillerarako. Eskolan-eta erabiltzen dabe adibidez, baiña gero, urtetzen debenan eskolatik, akabo. Arlo horretarako gaztelania identifikatzen dabe euskeria baiño gehixago, eta horrek esan nahi dau, tresnia zorrotzu bihara daguala. Euskeria aisialdirako

erakargarria egittia falta jaku. Prestigio kontua ere hor dago: gurasuok, adiñekuok jarrera aldatzen ez badogu, erderiak eukiko dau euskeriak baiño prestigio hobia beti.

Lagu bat hasarratu egitten da elgoibartar bat "det" esaten entzuten dabanian. "Detitis" izena ere jarri dio horri. Arrazoirik badauka hasarratzeko?

Bueno, lehenengo galdetu biharko leuke zure lagunak, ia *det* esan daban hori Altzolakua dan. Altzolako jentiak, adibidez, *det* esaten dau eta. Hain zuzen, *det-dot* erabillera hori bereizten daban marria, isoglosa esaten jakona, Altzola eta Elgoibar bitxartian dago. Orduan, ba bueno. Nik ulertzen dot esatia "Elgoibarren dot esaten da", jeneralian hala dalako, baiña ezaugarri-aldaketa horren muga-mugan gaude, eta historikoki, gipuzkeratik gero eta gehixago dauka gure berbetiak; beraz, prozesu horren barruan ikusten dot nik hori ere.

Zuk jasotako ahozko euskeriaren, hamen, gaztiak darabixenaren artian, alderik badago?

Bai, aldatu da, bai. Hori zehazki ez dot ikertu, baiña kalia ere banabil, eta hori igartzen da. Eta uste dot ahozko hizkuntziaren estrategia komunikatibuetan ere asko galdu dala. Adittuak esaten debe azkenengo 400 urtietan baiño gehixago aldatu dala hizkuntzia azken 40 urtietan. Eta bai, egixa da lehen ere gertatuko zala hori; ziklikua da hori, eta normala, hizkuntza guztietan gertatzen dana. Baiña, aukeran, azkar eta ugari gertatu dira aldaketak azken urtietan.

Aurrekuen euskera hori berreskuratziaren aldekoa zara, ala oraingua, eraldatzen dabilen hizkuntziaren emaitza naturala baino ez da?

Bai, ezin doguna pentsatu da aldatzen ez dan gauza bat dala hizkuntzia. Normala da aldatzia. Baina aldatuko balitz eta jarraituko bagendu edukitzen gure bihar komunikatibo danak betetzeko balixo daban euskeria, ba primeran; nahiz eta desberdiña izan. Nahixagoko nuke aldaketia 400 urte hórretan jua zan bezela jua izan balitz, eta ez orain batpatian demaseko aldaketia emanda.

Lana egin dozu bapo. Baina ez zenduan, ba, hori dana, apal batian gertatzeko egingo, ezta?

Ez, ez. Nik ez dot lan hau amaiera bezela ikusten, eta hau dana landu bihara daguala argi daukat. Ez da erreza baiña, zela egin asmatzia.

Euskal izen-abizenen historia

Amaia, debekatuta zaudel! Hori izan zen Mikel Gorrotxategik, Euskaltzaindiko Onomastika batzordeko idazkariak, bere hitzaldiari jarri zion izenburua.

Gaur egungo euskal izenak aipatuz ekin zion hitzaldiari, eta garbi laga zuen, gure izenen historia luzea ez dela beti goxoa izan.

EUSKAL IZEN ZAHARRENAK, ERROMATAR GARAIOAK

Mikelek esan zuenez, erromatar garaikoak dira ezagutzen ditugun euskal izen zaharrenak. Andere, Bihotz edo Haritz bezalako izenak latinez idatzitako hilobietan azaltzen dira. Erdi Aroko dokumentuetan ere, euskal izen ugari ditugu. Euskarazkoak batzuk, eta latinetik hartu eta euskarara ekarritakoak besteak. Lehen kristau izenak ere orduan azaldu ziren (Eztebe, Garazi, Jurgi, Mikel).

Baina XVI. mendean, Trentoko Kontzilioarekin, administrazio zibileko erregistroan gaztelania edo frantsesa erabiltzea erabaki zen. Gainera, santu izenak jartzera behartu zuten jendea, euskal izenak baztertzuz. Azkenik, derrigorra ez bazen ere, umea jaiotzen zen eguneko santu izena jartzeko gomendioa ere zabaldu zen. Euskal izenak desagertzen joan ziren Trentoko Kontzilioaren eraginez, eta, kasu askotan, toponimoetan baino ez ziren gorde euskal izenak.

EUSKAL PIZKUNDEA ETA SABINO ARANA

Euskal izenen egoera tamalgarria ikusita, 1897an *Egutegi Bizkaitarra* argitaratu zuen Sabino Aranak. Bertan, gaur egun arruntak baina orduan ezezagunak ziren izen asko proposatu zituen: Iñaki, Koldo, Miren, Agurtzane ... Santutegia ere euskaratu zuen, eta hainbat euskal izen asmatu zuen.

Eliza katolikoak propio debekatu zituen Sabino Aranak proposatu zituen euskal izenak, eta 1904ra arte ez zituen onartu. Erregistro Zibilean, berriz, 1930. urtera arte egon zen debekatuta euskal izenak erregistratzea. Bilboko kasuan, adibidez,

Mikel Gorrotxategi

1930ean 1.094 haur jaio ziren eta 16k bakarrik jaso zuten euskal izenen bat.

Erromatar garaikoak dira ezagutzen ditugun euskal izen zaharrenak

GERRA ZIBILA ETA DEBEKUAK

1936an piztu zen Espainiako Gerra Zibila, eta horrek ere eragin handia izan zuen euskal izen-abizenen historian. 1938an, esaterako, euskal izenak erregistratzeko debekua etorri zen:

“La España de Franco no puede tolerar agresiones contra la unidad de su idioma, ni la intromisión de nombres que pugnen con su nueva constitución política”.

Euskal izena zuten guztiak joan behar zuten erregistrora izena aldatzera, baina Mikelek esan zuenez, epaileak izan ziren, kasurik gehienetan, euskal izenak erdaratu zituztenak. Gainera, ez zituzten euskal izenak bakarrik aldatu; Lenin, Amor, Libertad edo Armonia bezalako izenak ere debekatuta zeuden. Mikelek erakutsi zuen

dokumentu batean ikusi genuenez, Areetan 500 pezetako isuna jarri zioten heritar bati 1938an euskal izena izatearren. 1957an, Amaia edo Itziar bezalako izenak debekatuta zeunden, eta Maria Fin edo Maria Estrella izenak erregistratu ziren. 1970ean, berriz, Iruñeko epaile batek Amaia izena inskribatzea debekatu zuen.

1971n GAUZAK ALDATZEN HASI ZIREN

1971n euskal izenak zulo beltzetik irteten hasi ziren. Euskal izenen pizkundea eman zen, eta horretan zeresan handia izan zuen Jose Maria Satrustegi (Arruazu, 1930-2003) apaiz nafarrak. Euskal izendegia argitaratu zuen 1972an, indarrean zegoen legedia gainditzeko zirrikituak erabiliz. Mikelen esanetan, Satrustegiren lanak “erabat aldatu zuen euskal izen-abizenen historia”.

DEITURAK EDO ABIZENAK

Euskal izenen historiaren erreposoa egin ondoren, deituri edo abizeni erreparratu zien Mikelek, izenei baino dezente denbora gutxiago eskaini bazien ere. Kronika osoa eta abizenen gainean esandakoak irakurri edo ikusi nahi badituzu, jo www.elgoibarren.net helbidera.